

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ В УМОВАХ КРЕДИТНО-МОДУЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ (НА ПРИКЛАДІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ)

На підставі теоретичного аналізу психолого-педагогічних джерел з'ясовано сутність самостійної роботи студентів. Визначено рівні, види та форми самостійної роботи студентів економічних факультетів, а також форми її контролю та звітності в процесі вивчення іноземної мови. Розглянуто функції та умови ефективної організації самостійної роботи.

Ключові слова: кредитно-модульна організація навчального процесу, самостійна робота студентів, педагогічні умови, самостійність.

В умовах реформування вищої освіти система підготовки кадрів зазнає кардинальних змін. Необхідність цих процесів зумовлена Європейською орієнтацією та входженням України в Європейський освітній та науковий простір. У зв'язку з цим пріоритетом підготовки майбутніх спеціалістів стає формування творчої, активної, самостійної, відповідальної, зацікавленої в якісному навчанні, здатної до самоосвіти та самовдосконалення особистості. Вища школа переходить від передавання інформації в готовому вигляді до керівництва самостійною пізнавальною діяльністю студентів, формування в них досвіду самостійної навчальної діяльності, оскільки надійним надбанням студента стають знання, здобуті ним самотужки.

Специфіка *самостійної роботи студентів* (СРС) визначається напрямом професійної підготовки, тому, на наш погляд, нагальною є потреба дослідження різноманітних аспектів організації цього виду пізнавальної діяльності студентів економічних спеціальностей у процесі вивчення іноземної мови з метою підвищення її результативності.

У контексті порушеної проблеми особливої значущості для нашого наукового пошуку набувають дослідження таких аспектів:

- підходи та методологічні засади організації самостійної роботи студентів та учнівської молоді (С. Архангельський, Ю. Бабанський, А. Вербицький, В. Вергасов, О. Киричук, І. Лернер, С. Матушкін та ін.);
- основи індивідуалізації та диференціації навчання у процесі самостійної роботи студентів (Б. Ананьєв, В. Володько, С. Климов, О. Леонтьєв, О. Пехота, В. Рибалка, С. Рубінштейн та ін.);
- контроль і оцінювання ефективності та якості СРС (В. Єфімов, Н. Краєвська, Н. Кузьміна, Р. Машанова, А. Молибог, Л. Русакова та ін.).

Проте, незважаючи на вагомі результати наукових пошуків у цих напрямках, поза увагою дослідників залишаються важливі питання організації СРС. Зокрема, особливої актуальності набуває проблема професійного спрямування самостійної роботи студентів ВНЗ у контексті іншомовної підготовки, підвищення її ефективності шляхом упровадження інформаційних комп'ютерних технологій у навчальний процес. З огляду на це виникає потреба пошуку нових підходів до організації самостійної роботи в процесі навчання іноземної мови.

Ми ставили за *мету* на основі теоретичного осмислення досліджуваної проблеми визначити види, функції, умови ефективного впровадження самостійної роботи у вищій школі. Відповідно до мети визначено *завдання дослідження*:

- проаналізувати сутність ключового поняття дослідження;
- розкрити форми контролю та звітності СРС;
- розкрити види та форми самостійної роботи майбутніх економістів;
- визначити функції та обґрунтувати умови ефективної організації СРС під час вивчення іноземної мови.

У нормативному документі зазначено, що *самостійна робота студента* є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять [5, с.41]. При цьому аудиторна та позааудиторна самостійна робота тісно пов'язані між собою й утворюють організаційну цілісність.

Існують різні погляди та підходи до трактування сутності самостійної роботи студентів. Контент-аналіз літературних джерел за темою дослідження [1; 2; 3; 4; 5] засвідчив, що в педагогічній науці поняття "*самостійна робота*" вживають у таких значеннях: один із видів навчальної діяльності, пізнавальна діяльність, метод навчання, прийом навчання, організаційна форма навчання, спосіб самоосвіти, засіб засвоєння знань і набуття практичних умінь, засіб організації пізнання.

Зокрема, *самостійну роботу* науковці трактують як:

- провідну *форму організації навчання*, що реалізується з урахуванням індивідуальних особливостей і пізнавальних можливостей студентів у процесі індивідуальної й колективної навчальної діяльності на аудиторних заняттях та в позааудиторній роботі під керівництвом викладача, але без його безпосередньої участі [1, с. 9];
- певним чином *організовану діяльність студентів*, яка має за мету самостійне засвоєння ними знань, формування освітніх умінь і навичок під керівництвом викладача, але без його безпосередньої участі;
- *організаційну форму навчання* [3, с. 90];
- *цілеспрямовано організоване самонавчання і пошукову діяльність*, усвідомлено здійснювану в зручний час за власним бажанням [4, с. 7].

Ми дотримуємося офіційної точки зору, зафіксованої в "Положенні про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців"). Згідно з цим положенням, *самостійна робота студентів* розглядається як *форма*

організації навчального процесу, при якій заплановані завдання виконуються студентом під методичним керівництвом викладача, але без його безпосередньої участі [5, с. 41].

Оскільки самостійна робота поєднує відтворювальні та творчі процеси в самостійній діяльності студента, розрізняють три її рівні: репродуктивний (передбачає механічне пізнання), реконструктивний (проблемно-пошукове пізнання), творчий (креативне пізнання). Розглядаючи самостійну роботу як невід’ємну складову навчальної іншомовної діяльності студента, ми виокремлюємо в її структурі такі рівні, види, та форми контролю і звітності (табл. 1):

Таблиця 1

Рівні СР	Види та форми самостійної роботи студентів	Форми контролю і звітності
1	2	3
Репродуктивний	<ul style="list-style-type: none"> • виконання лексико-граматичних вправ до пройденого матеріалу; • опрацювання студентом окремих тем; • підготовка доповідей-презентацій за темою модуля 	<ul style="list-style-type: none"> • перевірка правильності виконання завдань; • перевірка виконання індивідуальних практичних завдань; • розгляд підготовлених матеріалів
Реконструктивний	<ul style="list-style-type: none"> • написання рефератів; • опрацювання автентичного іншомовного науково-популярного тексту; • підготовка письмового резюме до прочитаного тексту; • підготовка до обговорення проблемних соціальних і фахових питань; • написання апіляційної заявки про вступ до вищого навчального закладу, включаючи особисте резюме; • укладання словника невідомих лексичних одиниць; • написання різних форм повідомлень: приватного листа, e-mail тощо; • аналіз конкретної ситуації 	<ul style="list-style-type: none"> • оцінення індивідуального завдання; • перевірка виконання завдань для самостійного опрацювання; • оцінення систематичності та активності роботи на практичних заняттях; • активна участь у різних видах аудиторних занять; • розгляд підготовлених матеріалів під час аудиторних занять; • перевірка результатів проведеної роботи; • розгляд підготовлених матеріалів та участь у діловій грі
Творчий	<ul style="list-style-type: none"> • створення проєктів; • презентацій порівняльного аналізу економічних показників країн, мова яких вивчається (у формі графіків, таблиць, схем); • написання дипломних та курсових робіт; • написання аргументативного есе 	<ul style="list-style-type: none"> • розгляд підготовлених матеріалів; • обговорення результатів роботи; • захист роботи та обговорення • обговорення матеріалів есе

Самостійна робота вимагає окремого підходу до відбору змісту навчального матеріалу з іноземної мови. Значимо, що навчальний матеріал, який пропонуємо студентам під час самостійної роботи, тісно пов’язаний з базовою програмою з іноземної мови. Відповідно до змісту навчального матеріалу студентам рекомендується список літературних джерел для самостійного опрацювання (наукову та фахову монографічну та періодичну літературу, а також інтернет-ресурси, тощо).

Значення інформаційних технологій в організації СРС суттєво зросло в умовах переходу на кредитно-модульну систему навчання. Вони слугують засобом надання навчальної інформації (довідкові системи, електронні енциклопедії, словники), опрацювання, оформлення та презентації самостійної роботи (система підготовки електронних презентацій, проєктів тощо), подання навчально-методичного забезпечення дисципліни (електронні каталоги навчальної літератури тощо), автоматизованого контролю знань.

У самостійній роботі студенти також можуть використовувати інформаційні технології для організації діалогу в мережі Інтернет (шляхом використання електронної пошти, участі в чаті, форумах, синхронних телеконференціях з носіями мови, студентами з інших ВНЗ та зарубіжних країн для обговорення певних проблем), створення тематичних web-сторінок, web-квестів (проектна робота, яка базується на Інтернеті як на основному джерелі інформації, для якої студенти отримують від викладача список уже підібраних ним web-сторінок, що відповідають завданням проєкту і задовольнятимуть потреби студентів), використання інтернет-сайтів для ілюстрації власних іншомовних презентацій та публікації робіт у мережі Інтернет, а також підготовки та випуску електронного журналу або газети іноземною мовою. Це сприяє не тільки ефективній підготовці до аудиторних навчальних занять, а й формує вміння професійного іншомовного спілкування майбутніх фахівців.

На кафедрі іноземних мов для природничих факультетів Львівського національного університету імені Івана Франка використовуються різні види самостійної роботи. На нашу думку, особливу увагу в процесі вивчення іноземної мови слід приділити таким **видам самостійної роботи** студентів: підготовці до аудиторних занять і виконання відповідних завдань; виконанню самостійних завдань під час практичних занять; участі в інтелектуальних іграх, дискусіях з проблемних питань; підготовці та виступам з презентаціями та проєктами на заняттях; написанню рефератів; підготовці до виконання модульних і контрольних робіт, заліків та іспитів; перекладу іноземних текстів; виконанню індивідуальних завдань.

Згідно з положенням про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців [5, с. 41] навчальний час, відведений для самостійної роботи студента, регламентується робочим навчальним планом і повинен становити не менше 1/3 та не більше 2/3 загального обсягу навчального часу студента, відведеного для вивчення конкретної дисципліни. Тож, якщо за розподілом навчального навантаження на аудиторні заняття планується 360 годин, то на самостійну роботу 240 годин.

Організація СРС передбачає здійснення контролю знань студентів щодо засвоєння програмного матеріалу. Поточне оцінювання здійснюється згідно з "Положенням про кредитно-модульну систему організації навчального процесу у Львівському національному університеті імені Івана Франка", академічні успіхи студентів визначаються згідно з національною системою оцінювання, 100 бальною шкалою оцінювання, що використовується в університеті, а також шкалою ECTS. Наводимо шкалу оцінювання.

Шкала університету (100-бальна шкала)	Національна шкала (5-бальна шкала)	Шкала ECTS
90-100	5 (відмінно)	A
81-90	4 (добре)	B
71-80		C
61-70	3 (задовільно)	D
51-60		E
35-48	2 (незадовільно з можливістю повторного складання)	X

Успішність студентів оцінюється за результатами поточного та підсумкового контролю. Поточний контроль рівня знань здійснюється шляхом проведення тестувань, написання та перевірки творчих письмових завдань, диктантів, перекладів, усного опитування. Підсумковий контроль проводиться під час модульного контролю, диференційованого заліку та іспиту.

На основі вивчення наукової літератури [1; 2; 4], можна сформулювати **основні функції** самостійної роботи студентів економічних спеціальностей при вивченні іноземної мови:

- 1) *пізнавальна* функція (пов'язана із засвоєнням систематизованих знань з іноземної мови);
- 2) функція *формування вмінь і навичок*, самостійного їх оновлення й творчого застосування;
- 3) *прогностична* функція (полягає в повсякчасному передбаченні прогнозування того, як відбуватиметься процес навчання, яким буде засвоєння тієї чи іншої теми та оцінюванні студентами завдання);
- 4) *коригувальна* функція (полягає в потребі вчасно коригувати свою діяльність);
- 5) *виховна* функція (передбачає формування самостійності як риси характеру);
- 6) функція *персоналізації* (дає змогу наблизити навчальну діяльність до майбутньої професії через систему типових завдань з іноземної мови);
- 7) *стимульовальна* (спонукає студентів до пошуку шляхів активізації навчально-пізнавальної діяльності, заохочує їх до навчання);
- 8) *гностична* (сприяє врахуванню особливостей пізнавальних процесів).

Організація і забезпечення необхідних умов для здійснення самостійної роботи майбутніх економістів є необхідним елементом їхньої професійної підготовки. Викладач бере участь у самостійній діяльності студентів через створення умов для заохочення їх до самостійної роботи.

Під умовами науковці розуміють фактори, які діють у навчальному процесі та впливають як на навчальну діяльність, так і на результати навчання [2, с. 103-109].

До **педагогічних умов** належать ті умови, які свідомо створюються в педагогічному процесі і повинні забезпечити найбільш ефективний перебіг зовнішнього процесу. Вони повинні слугувати підвищенню ефективності навчання, приводити в рух зміст навчального матеріалу, методів і організаційних форм навчання.

Аналіз різноманітних літературних джерел [1; 2; 4; 5] дозволив нам виокремити низку педагогічних умов, що забезпечують ефективність організації самостійної роботи майбутніх економістів з іноземної мови у вищій школі. До них ми відносимо:

- 1) *чітке цілепокладання* (мета та завдання СРС визначаються з урахуванням вимог навчальної програми та рівня підготовленості студентів; ознайомлення їх зі змістом передбачених для самостійної роботи практичних завдань, який визначається навчальною програмою дисципліни, змістом завдань, вказівками викладача тощо);
- 2) *наявність зразків* до виконуваних робіт та рекомендацій щодо їх виконання;
- 3) *усвідомлене ставлення* студентів щодо необхідності виконання СР як процесу набуття нових знань, умінь та навичок для майбутньої професійної діяльності;
- 4) *наявність позитивної мотивації* у студентів (розуміння необхідності використання інформаційно комунікативних технологій для підготовки самостійних завдань: проєктів, презентацій тощо);
- 5) *урахування потенціалу вищого навчального закладу* (відповідність матеріально-технічного забезпечення, оснащення навчальних аудиторій сучасною комп'ютерною технікою, навчально-методичною та науковою літературою тощо);
- 6) *можливість своєчасного отримання консультації* від викладача (залежно від її виду чи типу питань, з яких викладач консулює студентів, вона може бути індивідуальною або груповою);
- 7) *обізнаність з системою оцінювання* результатів самостійної роботи навчання (вона має бути максимально гнучкою та методично обґрунтованою, оскільки наявність поточного та підсумкового контролю привчає студентів до

систематичної роботи).

У процесі навчання кожна умова впливає на іншу, вони діють в єдності та взаємозв'язку, тому ми можемо говорити про комплекс педагогічних умов.

Самостійна робота повинна бути максимально індивідуалізованою та мати систематичний, безперервний та ускладнюючий характер, що відповідає певному етапу засвоєння однієї з основних освітніх програм [5, с. 141].

На наш погляд, чітко організована самостійна робота у вищому навчальному закладі є одним з визначальних чинників підвищення ефективності теоретичної і практичної підготовки фахівців економічної галузі до майбутньої професійної діяльності. Саме тому самостійній роботі у Львівському університеті імені Івана Франка приділяється особлива увага. Адже використання різних форм організації самостійної роботи студентів сприяє формуванню культури розумової праці і самостійності в пошуку та отриманні нових знань, активізації навчальної пізнавальної діяльності студентів, розвитку творчих здібностей, формуванню таких якостей, як працьовитість, організованість, цілеспрямованість, формуванню творчої ініціативи в розв'язанні професійних завдань, самореалізації в конкретних діях та вчинках, розвитку почуття особистої відповідальності.

Узагальнюючи, зазначимо, що самостійна робота студентів є важливою складовою навчання, мета якої полягає в закріпленні та поглибленні отриманих під час аудиторної роботи знань та навичок, підготовці до занять, заліків, іспитів. Вона не лише формує в студентів уміння самостійно поповнювати свої знання та вільно орієнтуватися в потоці наукової інформації, але й розвиває мислення, активність та самостійність як необхідні якості для подальшого самонавчання й самореалізації в майбутній професійній діяльності.

Підсумовуючи, зазначимо, що розглянуті нами питання не охоплюють усіх аспектів цієї складної і багатогранної проблеми. У подальших дослідженнях передбачається розгорнутий аналіз засобів інформаційних технологій навчання та їх ролі в організації самостійної роботи студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Балицька Т. В.* Організаційно-педагогічні умови самостійної роботи студентів педагогічних університетів у процесі кредитно-модульного навчання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Т. В. Балицька. – Луганськ, 2010. – 20с.
2. *Горбатюк Л. В.* Стан та умови організації самостійної роботи майбутніх інженерів-педагогів [Електронний ресурс] / Л. В. Горбатюк // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. – 2002. – № 22. – С. 28–35. Режим доступу до журн. : <http://www.nbu.gov.ua/articles/2002/02glvfet.zip>
3. *Корольок О. М.* Категорійний аналіз поняття "самостійна робота" / О. М. Корольок // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2006. – № 30. – С. 87–90. Режим доступу до журн. : <http://www.nbu.gov.ua/articles/2006/06kompsr.zip>
4. *Парфьонов М. П.* Підготовка майбутніх учителів початкових класів до педагогічного керівництва самостійною роботою учнів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / М. П. Парфьонов. – К., 2006. – 20 с.
5. *Афанасьєв М. В.* Положення про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців / М. В. Афанасьєв. – Харків : ХНЕУ, 2008. – 242 с.

Подано до редакції 08.06.11